גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מדוע בן סורר ומורה נסקל: **תָּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל** וכו' – בן סורר ומורה **תַּרְתֵּימָר** – חצי מנה **בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הָאִיטַלְקִי, אִמְּרָה תּוֹרָה שֵׁיֵּצֵא לְבֵית דִּין לִיסָּקֵל**, והרי לא מצינו חיוב מיתה על גניבת ואבילת בשר ושתיית יין. **אֶלָּא** על כרחך שהוא נהרג משום **שֶׁהֶגִיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁלְּאַחַר שֶׁהִרְגִּיל אֶת** עצמו לזלילה ושביעה, **לִבְסוֹף** מרבה בהוצאות לצורך הנאותיו עד **שֶׁמְּמַעֵט** [־מכלה] את **נִכְסֵי אָבִיו, וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ** – את הרגלו **וְאֵינוֹ מוֹצֵא** כדי סיפוקו, **וְיוֹצֵא לְפָרָשַׁת דְּרָכִים, וּמַלְמֵטֶם** [־גוזל] **אֶת הַבְּרִיּוֹת** ונוטל את ממונם, ואף נוטל את נפשם של הנגזלים, ומשום **כָּךְ אָמְרָה תּוֹרָה**, מוטב **שֶׁיָּמוּת כְּשֶׁהוּא זַכַּאי** מחטאים חמורים אלו, **וְאַל יָמוּת כְּשֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיֶה חַיָּיב** מיתה מחמת מעשיו. ומוסיף התנא ומבאר, **שֶׁמִּיתָתָן** המוקדמת **שֶׁל הָרְשָׁעִים, הֲנָאָה** היא **לָהֶם**, משום שבכך נמנע מהם להוסיף לחטוא, **וַהֲנָאָה** היא **לָעוֹלָם**, משום שאינם יכולים עוד להזיק לשאר בני אדם. **וְלַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶם** המיתה, כיון שאינם יכולים להוסיף זכויות לעצמם, **וְרַע לָעוֹלָם**, כיון שאינם יכולים עוד להוסיף זכויות בכדי להגן על העולם, ואינם יכולים עוד להוכיח את בני דורם להחזירם לדרך הישר. ולכן בן סורר ומורה נהרג קודם שיגיע לחטאים חמורים יותר, כיון שטובה היא לו שימָנַע ממנו להוסיף ולהרשיע.

הברייתא מביאה ענינים נוספים המתהפכים מרע לטוב בין רשעים וצדיקים: **ריבוי שֵׁינָה וְיַיִן, לָרְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, משום שבזמן שעסוקים בזה אינם מוסיפים על חטאם ואינם מזיקים לשאר בני אדם, ואילו **לַצַּדִּיקִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם**, משום שבזמן שעסוקים בזה, אינם עוסקים בתורה, וממילא אינם מוסיפים זכויות לעצמם ואינם מגֵנים על הדור.

שָׁקֵט – כאשר בני אדם ישבים בשלוה ללא יסורים וטרדות, **לָרְשָׁעִים**, מצב זה הוא **רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם**, משום שמתוך שלוותם הם פנויים לעסקיהם הרעים, ומוסיפים לחטוא ומזיקים את הבריות, **וְלַצַּדִּיקִים**, השקט הוא **הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, משום שמתוך כך הם פנויים להוסיף בלימודם ובמעשיהם הטובים, ובכך מוסיפים זכויות לעצמם ומגֵנים על הדור.

פִּיזּוּר – מה שאין בני אדם מצויים עם חבריהם, **לָרְשָׁעִים**, הוא **הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם**, משום שכך אינם מסייעים זה לזה להוסיף על חטאם או להזיק לשאר בני אדם, **וְלַצַּדִּיקִים**, הוא **רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם**, משום שאינם יכולים לסייע זה לזה להוסיף על מעשיהם הטובים ועל זכויותיהם המועילות להם ולכל העולם.

משנה

אגב המשנה הקודמת המבארת שבן סורר ומורה נהרג על שם סופו, עוסקת המשנה בגנב הבא במחתרת שאף הוא נידון על שם סופו: **הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת** כדי לגנוב בבית חבירו, ישנם אופנים שהתורה התירה להורגו אף על פי שלא הרג, משום שהוא **נִידּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ** – מחמת מה שהיה עתיד לעשות, והיינו, כיון שביאתו במחתרת היתה על דעת שאם יעמוד בעל הבית כנגדו בכדי להציל את ממונו, יהרגהו, לכן נחשב הגנב כבר בביאתו כ'רודף' ומותר להורגו.

המשנה מפרטת את חיובי הנזקין של הבא במחתרת: **הָיָה** הגנב **בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת** כדי לגנוב, **וְשִׁבֵּר אֶת הַחֲבִית** בדרכו, **אִם יֵשׁ לוֹ דָּמִים** – אם חייבים מיתה על הריגתו, דהיינו באופן שודאי אין בכוונתו של הגנב להרוג את בעל הבית [כגון אב הבא במחתרת לבית בנו], וממילא אין הגנב נחשב כ'רודף' ואין לבעל הבית רשות להורגו, באופן זה **חַיָּיב** הגנב לשלם את דמי החבית ששבר, כדין מזיק ממון חבירו. אולם **אִם אֵין לוֹ דָּמִים** – אם אין חייבים מיתה על הריגתו, דהיינו באופן שבא על דעת שיהרוג את בעל הבית אם יעמוד כנגדו להציל ממונו, וממילא הוא נחשב כרודף אחר בעל הבית להורגו והתירה התורה לכל אדם להורגו, באופן זה **פָּטוּר** הגנב מלשלם את דמי החבית, משום שהתרת דמו היא כחיוב מיתה, ואין מחייבים ממון ומיתה על מעשה אחד, אלא רק מיתה שהיא החמורה יותר. ואף על פי למעשה לא נהרג, אין לחייבו ממון, משום ש'חייבי מיתות שוגגין פטורים', כלומר, מי שעשה מעשה שיש בו חיוב מיתה וחיוב ממון, אינו משלם את הממון אף אם שגג במעשה ואינו חייב מיתה, כמו כן, גנב הבא במחתרת שמותר להורגו, אין לחייבו ממון על אותו מעשה שיש בו חיוב מיתה.

גמרא

הגמרא מבארת מדוע הותר דמו של הבא במחתרת: **אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּמַחְתֶּרֶת** – מה הטעם שהבא במחתרת 'אין לו דמים', כלומר, הרי הוא כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו, והרי הוא בא לגנוב, ואין חיוב מיתה על גניבה. אלא משום שיש לומר, **חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מָמוֹנוֹ** – שאין אדם מונע את עצמו מהצלת ממונו, אלא הוא עומד בנגד הקמים לגוזלו ונאבק כדי למנוע בעדם, **וְהַאי מֵימַר אָמַר** – וגנב זה חשב לעצמו קודם שבא לגנוב, **אִי אָזֵילְנָא** – אם אלך לגנוב וירגיש בי בעל הבית, בודאי **קָאֵי לְאַפַּאי וְלָא שָׁבֵיק לִי** – יעמוד כנגדי ולא יניח לי לגנוב ממנו, **וְאִי קָאֵי לְאַפַּאי קָטַיְילְנָא לֵיהּ** – ואם אכן יעמוד כנגדי, אהרגהו בכדי שאוכל ליטול את ממונו. **וַהֲתוֹרָה אָמְרָה** – ועל אופן זה לימדתנו התורה **שֶׁאִם בָּא** אדם **לְהוֹרְגֶךָּ**, וכגון באופן זה שהגנב בא על דעת להרוג את בעל הבית אם יעמוד בנגדו, **הַשְׁכֵּם לְהוֹרְגוֹ** – מותר לך להקדימו ולהורגו קודם שיהרגך.

הגמרא דנה בחיובי התשלומים של הבא במחתרת וגנב או שבר כלים: **אָמַר רַב, הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת** לבית חבירו **וְנָטַל** משם **כֵּלִים וְיָצָא, פָּטוּר** מלהשיב את הכלים, אפילו אם הם קיימים אצלו. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא**, משום **שִׁבְּדָמִים קָנָנְהוּ** – הוא קנה את הכלים בזה שהותר דמו בזמן שבא במחתרת.

הגמרא מביאה שיטה החולקת על דברי רב: **אָמַר רָבָא, מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב** – מסתברים דברי רב רק **בְּשֶׁשִּׁיבֵּר** – באופן ששבר את הכלים שגנב, ופטור משום **דְּיָלְיָתְנְהוּ** – שהכלים אינם קיימים ואינו יכול להשיבם, והתביעה עליו היא רק לשלם את דמי החפץ, וכיון שבשעת הגניבה היה שייך בו חיוב מיתה, אינו מתחייב ממון על אותה שעה **אֲבָל** אם **נָטַל** את הכלים והם עדיין קיימים אצלו, **לָא** מסתבר לומר שפטור, אלא חייב להשיבם לבעליהם, משום שכל זמן שהכלים קיימים, הם עדיין שייכים לבעלים והם כפיקדון ביד הגנב, ואינו נפטר מחיוב ההשבה מחמת חיוב מיתה שהיה עליו בשעת הגניבה. ומוסיף רבא, אמנם כך היה נראה לומר מצד הסברא, אולם **וְהָאֱלֹהִים** – נשבע אני, **שְׁאָמַר רַב**, שאין לבא במחתרת חיוב השבה **אֲפִילּוּ** אם **נָטַל** את הכלים והם עדיין קיימים בידו, **דְּהָא** – שהרי באופן שיש **לוֹ דָּמִים** ואסור להורגו, מודה רב שיש לגנב חיוב תשלומים אם שבר את הכלים, ואף על פי כן הוא סובר שאם נטל כלים **וְנָאֲנְסוּ** מידו לאחר זמן, **חַיָּיב** הגנב בתשלום דמיהם, ואינו יכול לפטור את עצמו מטעם שהכלים היו אצלו רק כפיקדון, ואין חיוב אונסין בפקדון, **אַלְמָא** – מוכח שכלים גנובים אינם כפקדון ביד הגנב, אלא **בִּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימֵי** – הם נחשבים כאילו באו לרשותו של הגנב, ולכן חייב בתשלומים אף אם נאנסו הכלים, אם כן **הָכָא נַמִּי** – גם כאן, בגנב שבא במחתרת והותר להורגו, סובר רב שהכלים הגנובים **בִּרְשׁוּתֵיהּ קָיְימֵי** – נחשבים כאילו באו לרשותו של הגנב, וממילא אין לחייבו בהשבתם, ואף אין לחייבו על מה שקנה את הכלים, כיון שבאותו זמן היה עליו חיוב מיתה, ואין חיוב ממון על מעשה שיש בו חיוב מיתה.

אלא שדוחה רבא את דברי רב, **וְלָא הִיא** – לא מסתבר להוכיח מחיוב אונסין של גנב, משום שיש לחלק בין חיוב אונסין לקנין. והיינו, **כִּי אוֹקְמִינְא רַחֲמָנָא בִּרְשׁוּתֵיהּ** – מה שהתורה העמידה את הכלים ברשות הגנב, הוא רק **לְעִנְיַן** חיוב **אוֹנְסִין, אֲבָל לְעִנְיַן מִקְנָא** – שיהיו הכלים קנויים לגנב [כדעת רב], **בִּרְשׁוּתֵיהּ דְּמָרֵיהּ קָיְימִי** – עדיין הם עומדים ברשות בעליהם עד שעת ההשבה, או עד

המשך בעמוד פז

שיאבדו, ומשום כך יש בהם חיוב השבה אף אם הגניבה היתה על ידי מחתרת. ומביא רבא דין שממנו נלמד הטעם לחילוק זה, מֵידֵי דַּהֲוָה אַשּׁוֹאֵל – כמו שמצינו לגבי השואל חפץ מחבירו, שאף שלא קנה את החפץ אלא החפץ עדיין שייך למשאיל, חייב אף על נזק שאירע לחפץ באונס, משום שאינו משלם לבעלים עבור הנאתו אלא 'כל הנאה שלו'. וכמו כן דינו של הגנב, שאף שלא קנה את החפץ, וכל זמן שהוא קיים עליו להשיבו, מכל מקום כיון שאינו נותן לבעלים תמורה עבור השימוש בחפץ הגנוב, הרי זה בגדר 'כל הנאה שלו', ולכן חייב אף באונסין.

הגמרא מוכיחה ממשנתינו שאם הבא במחתרת נטל את הכלים, חייב להשיבם: תְּנַן במשנתינו, בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת וְשִׁבֵּר בדרכו אֶת הַחֲבִית, אִם יֵשׁ לוֹ דָּמִים – במקרה שלא התירה התורה את דמו של גנב זה, וכגון אב הבא לגנוב מבית בנו, חַיָּיב בתשלומי נזקו. אך אִם אֵין לוֹ דָּמִים – במקרה שהותר דמו של הגנב, פָּטוּר מתשלומי נזקו, כיון שבזמן שהתחייב ממון היה מותר להורגו, ומעשה שיש בו חיוב מיתה אין בו חיוב ממון. ומדייקת הגמרא, מַעֲמָא דְּשִׁבֵּר את הכלים, שאז הדין הוא דְּכִי – שכאשר אֵין לוֹ דָּמִים, פָּטוּר מתשלום דמי הכלים, הָא – אבל אם לא שבר את הכלים אלא נָטַל אותם והם קיימים ברשותו, לֹא – אינו נפטר מחיוב השבה, ומוכח כשיטת רבא ולא כשיטת רב.

דוחה הגמרא: יתכן שהוּא הַדִּין, דְּאַפִּילּוּ אם נָטַל את הכלים והם עדיין קיימים נָמֵי – גם יהיה פטור, וכדברי רב. וְהָא דְּקָא תָּנֵי – ומה שנשנה במשנה 'שִׁבֵּר אֶת הַחֲבִית', היינו משום שהתנא קָא מַשְׁמַע לָן דְּכִי יֵשׁ לוֹ דָּמִים – שבמקרה שלא הותר דמו של הבא במחתרת, אַף עַל גַּב דְּשִׁבֵּר את החבית ולא נטלה, נָמֵי – גם אז חַיָּיב בתשלום הדמים.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שבאופן זה יש חיוב תשלומים, שהרי מַזִּיק הוּא את ממון חבירו, ובודאי לא לכך היתה כוונת התנא. מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דַּאֲפִילּוּ אם שבר את הכלי שֶׁלֹּא בְּכַוָּונָה, חייב בתשלום דמיה.

חוזרת הגמרא ומקשה: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, שֶׁאָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, והרי תְּנַיָּא – כבר שנינו דין זה במקום אחר (ב"ק כו.), אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם, בֵּין אם הזיק בְּשׁוֹגֵג, וּבֵין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס, וּבֵין בְּרָצוֹן. אלא על כרחך יש לפרש שהמשנה פוטרת את הגנב רק כששבר את הכלים, וכדברי רבא. מסיקה הגמרא, קַשְׁיָא – אכן לשון המשנה קשה לדברי רב.

הגמרא מקשה על רבא הסובר שאם הבא במחתרת נטל את הכלים, הוא חייב להשיבם: מֵתִיב [ד'הקשה] רַב בִּיבִי בַּר אַבָּיֵי על דברי רבא מהברייתא, הַגּוֹנֵב כִּים [ד'ארנק] עם מעות בְּשַׁבָּת, חַיָּיב בהשבתם אף אם הוציא את הכיס מרשות חבירו לרשות הרבים ועבר על מלאכת הוצאה מרשות לרשות והתחייב מיתה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּיב בְּתשלומי הַגְנֵיבָה קוֹדֶם שֶׁיָּצָא לִידֵי אִישׁוּר שַׁבָּת, שחיוב התשלומים הוא משעת הגבהת הכיס ברשות חבירו, ואילו באיסור הוצאה עבר רק לאחר מכן כשהוציא את הכיס לרשות הרבים. וכיון שהמעשה שיש בו חיוב מיתה נעשה לאחר שכבר התחייב בממון, אינו נפטר מחיוב הממון מחמת שיש לו גם חיוב מיתה. אבל אם לא הגביה את הכיס ברשות חבירו, אלא הֲיָה מְגָרֵר וְיוֹצֵא – מושך את הכיס על גבי קרקע חבירו, וכשהגיע לפתח הניח יד אחת ברשות הרבים סמוך לקרקע, והביא את הכיס לתוכה, פָּטוּר מהשבת הכיס, שֶׁהֲרֵי אִישּׁוּר גְּנֵבָה וְאִישּׁוּר סְקִילָה בְּאֵין כְּאֶחָד, כיון שידו נחשבת כחצירו וקונה את הכיס בהנחתה בתוך ידו, נמצא, שבאותה פעולה שהתחייב בה מיתה מחמת הוצאת הכיס לרשות הרבים, גם קנה את הכיס בקנין חצר, ולכן נפטר מחיוב הממון מחמת חיוב מיתה. וקשה מברייתא זו על רבא הסובר שאין חיוב מיתה של הבא במחתרת פוטר מחיוב השבת הכלים שנטל. מתרצת הגמרא, וְהִלְכְתָא – אפשר ליישב את שיטת רבא על ידי שנפרש את הברייתא באופן דְּשַׁדַּנְהוּ בְּנַהֲרָא – שהגנב השליך את הכיס לנהר ואיבדו שם, וכיון שהמעות אינם קיימים מודה רבא שאין חיוב תשלומים.

הגמרא מביאה מעשה בענין מחלוקת רבא ורב: רָבָא, אִינַּגְבוּ לֵיהּ דִּיכְרֵי בְּמַחְתַּרְתָּא – נגנבו ממנו אילים על ידי גנבים שבאו במחתרת. לאחר זמן, אַהַדְרִינְהוּ נַהֲלֵיהּ – החזירו לו הגנבים את האילים, וְלֹא קַבְּלִינְהוּ – וסירב רבא לקבל חזרה את האילים, וְאָמַר שהטעם לסירובו הוא משום שאמנם דעתו היא שאם הגניבה קיימת יש בה חיוב השבה [אף שבשעת הגניבה היה חיוב מיתה], מכל מקום הוֹאִיל וְנָפַק מִפּוּמֵיהּ דְּרַב – כיון שרב הוציא מפיו ואמר, שחיוב המיתה מבטל את חיוב ההשבה, ולשיטתו הגנבים פטורים מהשבת האילים, לא רצה רבא להקל לעצמו משום כבודו של רב.

הגמרא מבררת באלו אופנים מותר להרוג גנב הבא במחתרת ובאיזה אופנים אסור: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר לגבי דין גנב הבא במחתרת (שמות כב א-ב) 'אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים, אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ' וגו'. שואלת הברייתא, מהו לשון 'אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו', וְכִי הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו [ל'על הגנב] בִּלְבָד זָרְחָה, והלא על כל העולם היא זורחת. אֶלָּא כוונת הפסוק ללמדנו שדווקא אִם בָּרוּר לְךָ שהדבר כַּשֶּׁמֶשׁ, שֶׁאֵין לוֹ לגנב שָׁלוֹם עָמָּךְ, ואם תעמוד בנגדו למנוע ממנו את הגניבה בודאי ינסה להורגך, באופן זה השכם אתה עליו וְהָרְגֵהוּ קודם שיהרגך. וְאִם לָאו – ואם אינך מכיר בגנב זה שבודאי בא על דעת שאם תעמוד בנגדו ינסה להורגך, באופן זה אַל תַּהַרְגֵּהוּ. הרי שמשמעות לשון 'זרחה עליו השמש', היינו בירור שהגנב בא על עסקי נפשות.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תַּנְיָא אִידָךְ – בברייתא אחרת, נאמר בפסוק (שם), 'אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ', שואלת הברייתא, וְכִי הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו בִּלְבָד זָרְחָה, והלא על כל העולם היא זורחת, אֶלָּא כוונת הפסוק ללמדנו שדווקא אִם בָּרוּר לְךָ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ שָׁיְיךְ לוֹ [ל'לגנב זה] שָׁלוֹם עָמָּךְ, ולא יהרוג אותך אף אם תקום בנגדו להציל את ממונך, באופן זה אַל תַּהַרְגֵּהוּ, וְאִם לָאו – אם אינך מכיר גנב זה שאין בדעתו להרגך, אלא ספק הדבר בעיניך, באופן זה השכם אתה עליו וְהָרְגֵהוּ, שמא הוא רודף אחריך להרגך.

מקשה הגמרא: קַשְׁיָא סְתָמָא אַסְתָמָא – יש סתירה בין שתי הברייתות, שבברייתא הראשונה מבואר שאם יש ספק האם גנב בא על עסקי נפשות, לא הותר דמו, ואילו בברייתא השניה מבואר שגם כשיש ספק אם הגנב בא על עסקי נפשות, הותר דמו. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא,

כָּאן – הברייתא הראשונה שמבואר בה שלא הותר דמו של הגנב מספק, עוסקת **בָּאָב** הבא **עַל הַבֵּן** במחתרת לגנוב ממנו, וכיון שדרך הוא שמרובים רחמי האב על בנו, ובודאי לא ירצה האב להרוג את בנו אף אם יעמוד כנגדו להציל את ממונו, לכן לא הותר דמו של האב מספק, אלא אם ברור כשמש לבן שאביו שונאו עד כדי שעלול להורגו, ואילו **כָּאן** – הברייתא השניה שמבואר בה שאף מספק הותר דמו של הגנב, עוסקת **בְּבֵן** הבא **עַל הָאָב** במחתרת לגנוב ממנו, וכל שכן בשאר כל אדם הבא במחתרת לבית חבירו, שודאי בא על דעת להרוג את בעל הבית אם יקום כנגדו להציל את ממונו, ומשום כך מותר לבעל הבית להקדימו ולהורגו, אלא אם ברור לו כשמש שגנב זה אוהבו כאהבת אב לבנו ולא יהרגהו אף אם יעמוד כנגדו.

הגמרא מביאה מקרה שלא הותר דמו של הגנב: **אָמַר רַב, כֹּל דְּאָתֵי עֲלַאי בְּמַחְתְּרְתָּא** – כל גנב שיבוא עלי במחתרת, **קְטֵילְנָא לֵיהּ** – אהרגהו, כיון שבא על דעת להרגני, **לְבַר** [־חוץ] **מֵרַב חֲנִינָא בַּר שֵׁילָא**, שאף אם יבוא עלי במחתרת לא אהרוג אותו. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – אם נאמר **מִשּׁוּם דְּצַדִּיק הוּא** יותר משאר בני אדם, **הָא קָאָתֵי בְּמַחְתְּרְתָּא** – אי אפשר לומר כן, שהרי רב דיבר על אופן שרב חנינא יבוא לגנוב ממנו במחתרת, ובאותו זמן בודאי אינו עומד בצדקו. משיבה הגמרא: **אֶלָּא**, כוונת רב היא, שלא אהרוג את רב חנינא בר שילא, **מִשּׁוּם דְּקָיְימִי לֵיהּ בְּגַוֵּויהּ** – שמכיר אני בו וברור לי הדבר **דְּמַרְחֵם עָלַי בְּרַחֲמֵי אַב עַל הַבֵּן**, ואין חשש שיהרגני אף אם אקום כנגדו להציל את ממונו.

הגמרא דנה בדין הריגת גנב הבא במחתרת ובהצלתו, בשבת ובחול: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בתורה לגבי גנב הבא במחתרת (שמות כב ב), **'אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ'**, ומדייקת הברייתא מהמילה **'דָּמִים'** שנכתבה בלשון רבים, שבאופן שאסור להרוג את הבא במחתרת, איסור ההריגה הוא **בֵּין בְּחוֹל וּבֵין בְּשַׁבָּת**. וכן מה שנאמר לגבי היתר הריגת גנב הבא במחתרת (שם כב א), **'אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים'**, נכתבה המילה **'דמים'** בלשון רבים בכדי ללמדנו ששאר כל אדם שבא במחתרת, מותר להורגו **בֵּין בְּחוֹל וּבֵין בְּשַׁבָּת**.

שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – הברייתא מובנת במה שנצרכה לרבות מהפסוק **'אֵין לוֹ דָּמִים'** שבֵּין **בְּחוֹל** ובֵין **בְּשַׁבָּת** מותר להרוג את הגנב, שהרי **אִיצְטְרִיךְ** – נצרך לנו לימוד לזה, משום שלולא הברייתא, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר שדין גנב הבא במחתרת הוא **מִידֵי דַּהֲוָה אַהֲרוּגֵי בֵּית דִּין** – כפי שמצינו לגבי הרוגי בית דין, **דִּבְשַׁבָּת לָא קָטְלִינַן** – שבית דין אינם הורגים אותם בשבת, וכמו כן היינו אומרים שאין להרוג בשבת גנב הבא במחתרת, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּקָטְלִינַן** – שמותר להרוג את הגנב אף בשבת, משום פיקוח נפש של בעל הבית. **אֶלָּא** לגבי הדרשה האחרת של הברייתא מלשון **'דָּמִים לוֹ'**, שנאמר במקרה שלא הותר דמו של הגנב, בכדי לדרוש שאסור להורגו **בֵּין בְּחוֹל וּבֵין בְּשַׁבָּת**, יש להקשות, **הַשְׁתָּא** – עתה שכבר נלמד שאף **בְּחוֹל לָא קָטְלִינַן לֵיהּ** – אסור להרוג אותו, אם כן, **בְּשַׁבָּת מִבָּעְיָא** – וכי צריכים אנו פסוק ללמדנו שאם בא האב בשבת אסור להורגו, הלא כל שכן שבשבת אסור להורגו, שהרי נוסף איסור שבת על איסור שפיכת דמו.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לָא נִצְרְכָא** – לא נצרך התנא של הברייתא ללמדנו, **אֶלָּא** שאם בשעת חתירתו של האב נפלה עליו מפולת של אבנים והרי הוא בסכנת נפשות, חייבים **לְפַקֵּחַ עָלָיו** [־להסיר ממנו] **אֶת הַגַּל** של האבנים ולהצילו, ככל אדם שמותר לחלל עליו את השבת. אמנם אם הגנב בא על עסקי נפשות, כיון שהותר דמו בשעה שחותר, הוא נחשב כ'גברא קטילא' [־אדם שכבר נהרג], ואין מחללים את השבת בכדי להצילו.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את המשך הפסוק של גנב הבא במחתרת: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בדין גנב הבא במחתרת (שמות כב א), **'אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת'**, ודרשו חכמים, ממה שנאמר **'וָמֵת'**, ולא התפרש בלשון הפסוק במה מיתתו, יש להוכיח שרשאי אתה להמית אותו **בְּכָל מִיתָּה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ**.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** – הברייתא מובנת במה שנצרכה לרבות מהפסוק **'וְהוּכָּה'**, שהיתר הריגתו נאמר **בְּכָל אָדָם**, שהרי **אִיצְטְרִיךְ** – נצרך לנו לימוד לזה, משום שלולא דברי הברייתא **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר שדווקא **בָּעַל הַבַּיִת הוּא** שרשאי להרוג את הגנב, **מִפְּנֵי דְּקִים** (להו) [לֵיהּ] – שברור לו לגנב שיש חזקה **דְּאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מְמוֹנוֹ**, ומחמת כן בא הגנב על דעת שאם יעמוד בעל הבית בנגדו, יהרגהו, ומשום כך הותר לבעל הבית להקדים ולהורגו, **אֲבָל** אדם **אַחֵר**, שלא היה בדעת הגנב להורגו, **לֹא** הותר לו להקדים ולהרוג את הגנב, שהרי אינו מציל בכך את עצמו, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּרִיחָדָּא הוּא** הגנב אחר נפשו של בעל הבית, ומשום כך הותר דמו, **וַאֲפִילּוּ אַחֵר נַמִּי** – גם יכול להקדים ולהורגו בכדי להציל את בעל הבית. **אֶלָּא** מה שהוסיפה הברייתא לדרוש ממה שנאמר **'וָמֵת'** שאפשר להמית את הבא במחתרת **בְּכָל מִיתָּה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ**, יש להקשות, **לָמָּה לִי** – מדוע נצרכנו לדרשה זו, **והלא מְרוּצַּח נָפְקָא** – אפשר ללמוד דין זה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר לגבי רוצח (במדבר לה כא) **'מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רוֹצֵחַ הוּא'**, ודרשו חכמים, **אֵין לִי** להתיר להרוג את הרוצח, **אֶלָּא בְּמִיתָּה הָאֲמוּרָה בּוֹ**, כלומר בסייף, **וּמִנַּיִן שֶׁאִם אִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ בְּמִיתָּה הַכְּתוּבָה בּוֹ**, וכגון שכישף והעמיד את עצמו באויר, או שהנהר מפסיק בין הרוצח למי שרודף אחריו, **שָׁאתָּה רַשַּׁאי לַהֲמִיתוֹ בְּכָל מִיתָּה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ**, וכגון לזרוק עליו אבן או חץ ולהמיתו, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מוֹת יוּמָת'**, דהיינו שמותר להרוג את הרודף **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן שהוא, בין במיתה האמורה בו.

מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם ברציחה, שאין ללמוד ממנה דין זה, משום **דְּאָמַר קְרָא** – שנכפל לשון הפסוק ונכתב **'מוֹת יוּמָת'**, ואפשר שדווקא במקום שיש ריבוי מותר להמית בכל מיתה האפשרית, אבל במקום שלא נכפל כן, אסור להמית אלא במיתה הראויה להמית בה.

שואלת הגמרא: **וְנִינְהוּ מִינֵּיהּ** – נלמד מרוצח לכל שאר חייבי מיתות, שאם אי אפשר להורגם במיתה הראויה להם, אפשר להורגם בכל מיתה שהיא. משיבה הגמרא: אין ללמוד מדין רוצח, **מְשׁוּם דַּהֲוָה רוֹצֵחַ וְגוֹאֵל הַדָּם, שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד** – שני פסוקים הבאים ללמד דין אחד, **וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, אֵין מְלַמְּדִין** – אין למדים מהם לשאר מקומות שלא נתבאר במפורש כן, משום שאם נצרכה התורה ללמדנו דין זה בשתי מקומות, משמע שללא החזרה לא היינו למדים כן מעצמנו.

הגמרא דנה בגדר **'רודף'** של הבא במחתרת: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בפסוק לגבי גנב הבא במחתרת (שמות כב א), **'אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב'** וגו', ולכאורה **אֵין לִי אֶלָּא** הבא **בַּמַּחְתֶּרֶת**, אבל גנב הבא דרך **גַּגּוֹ חֲצֵירוֹ וְקַרְפֵּיפוֹ** [־גינתו] של בעל הבית, **מִנַּיִן** שאף באופן זה הותר להורגו, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'יִמָּצֵא הַגַּנָּב'**, **מִכָּל מָקוֹם** – בכל אופן שהוא, בין אם נמצא במחתרת ובין אם נמצא בגג או בחצר או בקרפף. שואלת הברייתא, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה מלמדנו הכתוב באומרו **'מַּחְתֶּרֶת'**. משיבה הברייתא, הוזכרה בפסוק רק מחתרת, **מִפְּנֵי שֶׁרוֹב גַּנָּבִים מְצוּיִין בַּמַּחְתֶּרֶת** – דרכם לבוא במחתרת בכדי שלא יראום אחרים.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנְיָא אִידָךְ** – שנו חכמים בברייתא אחרת, נאמר בפסוק לגבי דין גנב הבא במחתרת (שם), **'אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב'** וגו', ולכאורה **אֵין לִי אֶלָּא** הבא **בַּמַּחְתֶּרֶת**, אבל גנב הבא דרך **גַּגּוֹ חֲצֵירוֹ וְקַרְפֵּיפוֹ**, **מִנַּיִן** שהותר להורגו. משיבה הברייתא, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'יִמָּצֵא הַגַּנָּב'** מִכָּל מָקוֹם – בכל אופן שהוא. שואלת הברייתא, **אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'מַּחְתֶּרֶת'**. משיבה הברייתא, הוזכרה בפסוק רק מחתרת, בכדי ללמדנו **שַׁמַּחְתֶּרֶת הוּא** – ביאתו של הגנב דרך המחתרת, שנעשית דמו של הגנב נאמר **בְּכָל אָדָם**, והיינו, שכל הרואהו שבא במחתרת רשאי להורגו. ועוד דרשו חכמים ממה שנאמר בפסוק **'וָמֵת'**, ולא התפרש בלשון הפסוק במה מיתתו, יש להוכיח שרשאי אתה להמית אותו **בְּכָל מִיתָּה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ**.

המשך בעמוד טז

בטרחה ובמסירות נפש, זוֹ הִיא הַתְּרָאָתוֹ – היא בקבלת התראה על התרת דמו, ושוב אין צריך להתרות בו קודם הריגתו.

הגמרא דנה בדין התראת רודף: אָמַר רַב הוּנָא, קָטָן הָרוֹדֵף אחר קטן אחר כדי להורגו, נוֹתְנִין לְהַצִּילוֹ – את הנרדף בְּנַפְשׁוֹ של הרודף. מדייקת הגמרא: קָסָבַר רב הונא שרוֹדֵף אֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה קודם שיהרגוהו, ומשום כך אין חסרון במה שהרודף הוא קטן ואינו ראוי לקבל התראה. ואם כן, דין זה של רב הונא שייך בכל הרודפים, לֹא שָׁנָא – ואין חילוק אם הרודף הוא גָּדוֹל היודע לקבל התראה, וְלֹא שָׁנָא אם הוא קָטָן שאינו יודע לקבל התראה.

הגמרא דנה בדברי רב הונא: אִיתֵיבֵיהּ [־הקשה] רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא, והרי שנינו (אהלות פ״ז מ״ו), אשה היושבת על המשבר, והיא בסכנת מיתה מחמת העובר, אם כבר יָצָא רֹאשׁוֹ של העובר ממעי אמו, אֵין נוֹגְעִין בּוֹ – לא הותר להורגו בכדי להציל את האם, לְפִי שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ – מפני שאין הורגים אדם מישראל בכדי להציל אדם אחר. וְקשה, אַמַּאי – מדוע אין הורגים את התינוק, והרי רוֹדֵף הוּא, שהרי מחמתו תמות האם, ולשיטתך מותר להרוג גם רודף קטן. השיב רב הונא לרב חסדא, אמנם אפשר להרוג סתם רודף קטן, אבל שַׁאנִי הָתָם – שונה המקרה של אשה היושבת על המשבר, דְּמַשְׁמַיָּא קָא רָדְפִי לָהּ – שאין זו רדיפה של הקטן שיהיה אפשר להורגו מדין רודף, אלא זו דרכו של עולם שבשעת לידה יש סכנה לאם מחמת יציאת העובר.

הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רב הונא. שואלת הגמרא: נֵימָא מֵסַיְיעָא לֵיהּ – האם נאמר שאפשר להביא ראיה לדברי רב הונא ממה ששנינו בברייתא, רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, אוֹמְרִין לוֹ מִי שרואה את הרדיפה, רְאֵה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא האדם שאתה רודף אחריו, וְכֵן בְּרִית הוּא ולא מומר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (בראשית ט ו) ׳שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ׳, והיינו, שֶׁאָמְרָה הַתּוֹרָה, הַצֵּל דָּמוֹ שֶׁל וֶה – הנרדף בְּדָמוֹ שֶׁל וֶה – הרודף. ובזה הותר להרוג את הרודף אף אם לא השיב ׳יודע אני ועל מנת כן אני עושה׳ שבזה מקבל את ההתראה. ומוכח שאין צריך שיקבל את ההתראה, שהרי אפשר להרוג רודף אף ללא התראה. דוחה הגמרא, הָהִיא – ברייתא זו, כשיטת רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא שנויה, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חָבֵר – תלמיד חכם אֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה על מעשיו בכדי להורגו, לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא בכדי לְהַכְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, וכיון שתלמיד חכם יודע מה מותר ומה אסור, בודאי לא שגג במעשיו, אלא עשה כן במזיד וחייב מיתה. והברייתא שהביאה התראה בלי קבלה, זהו בסתם רודף שהוא עם הארץ שיש לחשוש שאינו יודע מה מותר ומה אסור, ולכן צריך להתרות בו בכדי שידע שהדבר אסור, אבל אין צריך שיקבל עליו את ההתראה.

הגמרא מקשה מברייתא על דברי רב הונא: תָּא שְׁמַע, ששנינו בברייתא, רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהוֹרְגוֹ, וְאָמַר לוֹ אדם אחר שראה את הרדיפה, רְאֵה שֶׁיִּשְׂרָאֵל הוּא הנרדף, וְכֵן בְּרִית הוּא ולא מומר, וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (שם) ׳שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ׳, והתירה להרגך מחמת רדיפתך אחריו, אִם אָמַר לו הרודף, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהוּא כֵּן – שעל דבר זה יש חיוב מיתה, פָּטוּר, משום שלא קיבל על עצמו להיהרג אם יהרוג, אלא רק הודיע שיודע הוא שיש איסור במעשה זה, ואפשר שלאחר מכן שכח את ידיעתו. אבל אם השיב לו הרודף, עַל מָנַת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, חַיָּיב. ומבואר בברייתא שאין להרוג את הרודף ללא שקיבל את ההתראה. מתרצת הגמרא, לֹא צְרִיכָא אלא באופן דְּקָאֵי בִּתְרֵי עֵבְרֵי דְּנַהֲרָא – שהרודף והמתרה בו עומדים בשני צידי הנהר, דְּלֹא מָצֵי אָזְלֵיהּ – שבאופן זה אין ביד המתרה להכות ברודף ובכך להציל את הנרדף. אלא מַאי אִיכָּא – מהו החיוב המוטל על המתרה, דְּכַעֵי אִיתְּוֵי לְבֵי דִּינָא – שעליו להביא את הרודף לבית דין ולהעיד עליו שרצח ולחייבו מיתה, ובכדי לחייבו מיתה, בֵּי דִּינָא כַּעֵי הַתְרָאָה – בית דין צריכים לשמוע עדות מפי עדים שראו את הרדיפה והתרו ברוצח ולמרות התראתם הוא רצח, ומשום כך דיברה הברייתא באופן שהעד התרה והרוצח קיבל עליו את ההתראה.

מביאה הגמרא יישוב נוסף: אֵיבָעֵית אֵימָא – אם תרצה תוכל ליישב זאת כך, אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, אֲנָא דְּאָמְרִי – מה שאמרתי שאפשר להרוג את הרודף בכדי להציל את הנרדף אף ללא התראה, הוא כְּשִׁיטַת התַּנָּא שמצינו בדין דְּמַחְתֶּרֶת, דְּאָמַר שְׁמַחְתֶּרְתּוֹ של הגנב זוֹ הִיא הַתְרָאָתוֹ ואינו צריך התראה נוספת, וכמו כן, כל רודף רדיפתו זו היא התראתו, ואפשר להציל את הנרדף אף בנפשו של הרודף ואין צריך להתרות בו.